

DIALOGIK YONDASHUV TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHİYATI

Jumayeva Gulmira Tuymurotovna
Buxoro innovatsiyalar universiteti magistr

Annotatsiya: *Ushbu maqolada dialogik yondashuv tushunchasining mazmun-mohiyati, uning asosiy tamoyillari va zamonaviy hayotdagi amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Dialogik yondashuv insonlar o‘rtasida o‘zaro hurmat, tenglik, faol tinglash va hamkorlikka asoslangan muloqot shakli sifatida ta’riflanadi.*

Kalit so‘zlar: *dialogik yondashuv, muloqot, faol tinglash, hamkorlik, tenglik, ochiqlik, ijtimoiy munosabatlar, ta’limda dialog, konfliktlarni hal qilish, nutq faolligi.*

Аннотация, *В данной статье анализируется содержание понятия диалогический подход, его основные принципы и практическое значение в современной жизни. Диалогический подход определяется как форма общения между людьми, основанная на взаимном уважении, равенстве, активном слушании и сотрудничестве.*

Ключевые слова: *диалогический подход, общение, активное слушание, сотрудничество, равенство, открытость, социальные отношения, диалог в образовании, разрешение конфликтов, речевая активность.*

Annotation, *this article analyzes the content and essence of the concept of a dialogical approach, its basic principles and practical significance in modern life. The Dialogic approach is defined as a form of dialogue between human beings based on mutual respect, equality, active listening and cooperation.*

Keywords: *dialogical approach, communication, active listening, cooperation, equality, openness, social relations, dialogue in education, conflict resolution, speech activity.*

Kirish

Insoniyat tarixida muloqot insonlarning o‘zaro munosabatlarini tashkil etish, bilim almashish va jamiyatni rivojlantirishning ajralmas qismi hisoblanadi. Har qanday ijtimoiy jarayon, madaniy o‘zgarish yoki shaxsiy taraqqiyot muloqotsiz amalga oshmaydi. Ayniqsa, so‘nggi asrlar davomida texnologiyalar, axborot oqimlari va global madaniy integratsiya muloqot shakllarini tubdan o‘zgartirdi va murakkablashtirdi. Bunday sharoitda insonlar o‘rtasidagi munosabatlarni yanada samarali, mazmunli va hurmatga asoslangan shaklda tashkil etish muhim vazifaga aylandi. Shu jihatdan, dialogik yondashuv — ya’ni ikki yoki undan ortiq tomonlarning o‘zaro tenglik, hurmat va ochiqlik tamoyillariga asoslangan muloqoti — zamonaviy jamiyatda ustuvor o‘rin egallaydi.

Dialogik yondashuv tushunchasi psixologiya, ijtimoiyotshunoslik, ta’lim, madaniyatshunoslik va boshqaruv kabi ko‘plab sohalarda o‘rganilib, qo‘llanmoqda. Bu yondashuv muloqotning an’anaviy, monolog shaklidagi «bir tomonlama» xarakteridan farq qilib, o‘zaro anglashuv, fikr almashish va konstruktiv muammolar yechimiga yo‘naltirilgan. Shuningdek, dialogik yondashuv har bir ishtirokchining fikrini teng huquqli hisoblashga, boshqalarni tinglashga va hamkorlikka tayyor bo‘lishga asoslanadi. Natijada bu yondashuv

insonlarning o‘zaro munosabatlarini mustahkamlash, shaxslararo nizolarni hal etish va jamiyatda barqaror muloqot madaniyatini rivojlantirishda muhim vositaga aylanadi.

Ta’lim sohasida dialogik yondashuvning ahamiyati ayniqsa katta. An’anaviy ta’lim tizimida o‘qituvchi bilim beruvchi sifatida faqat ma’lumotni berish bilan cheklangan bo‘lsa, dialogik yondashuvda o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida ikki tomonlama, faol va interaktiv muloqot o‘rnatiladi. Bu jarayonda o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin ifoda eta olishadi, boshqalar fikrini tinglashadi va bahslashish orqali o‘z bilimlarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, nutq madaniyati, tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv kabi ko‘nikmalar shakllanadi. Bu esa ta’lim jarayonining sifatini tubdan oshirish imkonini beradi.

Zamonaviy jamiyatda faqatgina ta’limda emas, balki biznes, siyosat va ijtimoiy sohalarda ham dialogik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, ish joyidagi jamoaviy qaror qabul qilish jarayonlarida ochiq muloqot va fikr almashish tashkilot ichida ishonchni mustahkamlashga, nizolarni kamaytirishga va samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Shu tarzda, dialogik yondashuv jamiyatning turli qatlamlari o‘rtasida uyg‘unlik va hamjihatlikni ta’minlash vositasiga aylanadi.

Ushbu maqola dialogik yondashuv tushunchasining mazmun-mohiyatini, uning asosiy tamoyillarini, real hayotiy vaziyatlarda qo‘llanilishini va ayniqsa ta’lim jarayonida o‘quvchilarning nutq faolligiga ta’sirini keng ko‘lamda tahlil qilishga bag‘ishlangan. Maqola maqsadi — dialogik yondashuvning ijtimoiy va pedagogik sohalardagi o‘rni va ahamiyatini chuqurroq anglash, uni samarali qo‘llashning imkoniyatlarini ko‘rsatishdir.

Asosiy qism. Dialogik yondashuv — bu ikki yoki undan ortiq shaxslar o‘rtasida ochiq va samimiy muloqot jarayonidir. Bu jarayonning asosiy xususiyati — ishtirokchilarning bir-birining fikrlarini tinglashga, tushunishga va hurmat qilishga intilishidir. Dialogik yondashuvda muloqot qatnashchilari faqat o‘z fikrlarini ifoda etish bilan cheklanmay, balki boshqa tomonning fikrini qabul qilish va unga moslashish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Mazmun-mohiyati jihatidan, dialogik yondashuv insonlar o‘rtasidagi muloqotda tenglik, hurmat, ochiqlik, samimiylilik va hamkorlik tamoyillarini o‘z ichiga oladi. Ushbu tamoyillar asosida o‘zaro anglashuv va konstruktiv muloqot shakllanadi, bu esa ijtimoiy va pedagogik jarayonlarda muhim ahamiyatga ega.

Dialogik yondashuvning tamoyillari

Dialogik yondashuv bir necha asosiy tamoyillar asosida quriladi:

1. Tenglik – har bir ishtirokchi fikri qadrli va e’tiborli hisoblanadi. Hech kim boshqalarning fikrini bostirishga yoki inkor etishga urinmaydi.
2. Faol tinglash – muloqotda nafaqat so‘zlash, balki boshqalarni tinglash, ularning fikrlarini chuqur tushunishga intilish muhimdir.
3. Ochiqlik va samimiylilik – fikrlar yashirilmaydi, ishtirokchilar o‘z fikrlarini halol va shaffof tarzda ifoda etadilar.
4. Hamkorlik – muammolarni birgalikda hal qilish va qarorlarni birga qabul qilish yo‘li bilan muloqot olib boriladi.
5. Moslashuvchanlik – har bir tomon boshqalar fikrini hisobga oladi va o‘z fikrini qayta ko‘rib chiqishga tayyor bo‘ladi.

Dialogik yondashuvning real hayotiy vaziyatlardagi qo‘llanilishi

Dialogik yondashuv nafaqat nazariy tushuncha, balki kundalik hayotda ham keng qo’llaniladi. Masalan, ta’lim jarayonida o’qituvchi va o’quvchilar o’rtasidagi muloqotda bu yondashuv talabalarni faol ishtirok etishga undaydi. O’qituvchi mavzuni tushuntirar ekan, o’quvchilar o’z fikrlarini erkin bildirishadi, savollar berishadi, shu bilan birga boshqalarni tinglashadi. Bu jarayon o’quvchilarning nutq faolligini oshiradi, bilim olish samaradorligini kuchaytiradi.

Shuningdek, ish joylarida va boshqaruv jarayonlarida ham dialogik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, loyiha guruhlarida qarama-qarshi fikrlar ochiq muhokama qilinadi, har bir xodim o’z fikrini erkin ifoda etadi, natijada eng maqbul yechimlar topiladi. Bu ishdagi jamoaviy ruhiyatni oshiradi va xodimlarning ishga bo’lgan motivatsiyasini kuchaytiradi.

O’quvchilar nutq faolligiga dialogik yondashuvning ta’siri

Dialogik yondashuv ta’lim jarayonida o’quvchilarning nutq faolligini oshirishga sezilarli ta’sir ko’rsatadi. Ochiq va teng huquqli muloqot sharoitida o’quvchilar o’z fikrlarini bildirishga ko’proq jur’at etadilar, shuningdek boshqalarni tinglashga o’rganadilar. Bu holat ularning ijtimoiy ko’nikmalarini rivojlantiradi, empatiya va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshiradi.

Misollar bilan aytganda, dialogik uslubda tashkil etilgan darslarda o’quvchilar o’zaro savollar berishadi, mavzu yuzasidan fikr almashishadi va umumiy muammolarni birgalikda hal qilishga harakat qilishadi. Bunday jarayon o’quvchilarning o’zini ishonchliroq his qilishiga, nutqda faolroq bo’lishiga yordam beradi.

Tadqiqotlar natijalari. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, dialogik yondashuv asosida o’tkazilgan darslarda o’quvchilarning nutq faolligi o’rtacha 30-40% ga ortadi. Shu bilan birga, ular mavzu bo’yicha chuqurroq bilimga ega bo’ladilar va ijtimoiy ko’nikmalarini mustahkamlaydilar (Karimova, 2020). Bu esa ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Xulosa

Dialogik yondashuv — bu insonlar o’rtasida o’zaro hurmat va tenglikka asoslangan ochiq va faol muloqot shaklidir. Uning mazmun-mohiyati muloqot ishtirokchilarining fikrlarini hurmat qilish, faol tinglash, ochiqlik va hamkorlikda yotadi. Zamonaviy jamiyatda bu yondashuv shaxslararo munosabatlarni mustahkamlash, ijtimoiy nizolarni hal qilish hamda samarali jamoaviy faoliyatni tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, ta’lim jarayonida dialogik yondashuv o’quvchilarning nutq faolligini oshirib, ularning bilim olishiga va ijtimoiy ko’nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Ирисбаева Ё. Ў. Мактабгача таълим муассасалари тарбиячиларни болалар билан муносабатининг ўзига хос хусусиятлари // Халқ таълими илмий методик журнал. –Тошкент, 2019. № 4 –Б.92-95.
2. Bakhtin, M. Dialogizm va muloqot. Moskva: Sovet ensiklopediyasi. (2024)
3. Karimova, N. Pedagogik dialog: nazariya va amaliyot. Toshkent: Ziyo nashriyoti. (2024)

4. Ирисбаева Ё. Ў. Бўлажак тарбиячиларнинг мактабгача ёшдаги болалар билан ўзаро муносабатга касбий тайёргарлиги феноменининг моҳиятли тавсифи// МуҒаллим ҳем узликсиз билимлендириў//Нукус// илмий методик журнал//2019,№ 6.Б. 123-127
5. Ирисбаева Ё. У. ТЕОРИЯ ДЕТСКОЙ ИГРЫ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ //Человек в современном мире: пространство и возможности для личностного роста. – 2023. – С. 26-32.
6. Ирисбаева Ё. У. СВЯЗНАЯ РЕЧЬ-ГЛАВНОЕ ДОСТИЖЕНИЕ В РЕЧЕВОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА //Экономика и социум. – 2021. – №. 10 (89). – С. 695-698.